

De trek naar de stad

Peter Mulder

Doug Sanders – De trek naar de stad. Bezige Bij, Amsterdam, 2010, €29,90

In de stad kun je je kleinkinderen tot succesvolle mensen laten uitgroeien – in het dorp kun je alleen maar leven. Aldus meneer Wang. Meneer Wang woont in China, in Liu Gong Li om precies te zijn. Liu Gong Li was sinds mensenheugenis en tot 15 jaar geleden een dorp met zo'n 70 inwoners. Er wonen nu 120.000 mensen in Liu Gong Li. Daarmee is het dorp uitgroeid tot een stadswijk, onderdeel van Chongqing, een stad met 10 miljoen inwoners. Elk jaar komen er in Chongqing 200.000 mensen bij, afkomstig van het platteland. Net als meneer Wang, een paar jaar geleden. Nu runt meneer Wang samen met zijn zoon een eigen bedrijfje, en van de magere inkomsten die dit oplevert stuurt hij een derde deel aan zijn ouders en schoonouders die zijn achtergebleven in het dorp. Daarnaast spaart hij, om op een goede dag zijn kleinzoon naar de universiteit te kunnen sturen en zelf uit Liu Gong Li weg te kunnen gaan, naar een eigen appartement. Want nu woont hij met zijn vrouw, zoon, schoondochter en kleinzoon samen in een kleine ruimte bij de werkplaats, achter een plastic gordijn. Toch heeft meneer Wang besloten dat dit het betere leven is.

De stap die meneer Wang heeft gezet is niet zo heel bijzonder. Sinds rond 3000 voor Christus bij de Perzische Golf de eerste steden werden gevormd zijn veel mensen van het platteland naar de stad getrokken. De bloei van Amsterdam in de Gouden Eeuw trok migranten aan. Vanaf ongeveer 1800 tot 1950 was er zelfs sprake van massale migratie vanaf het platteland naar steden als Londen, Manchester, Parijs, New York en Chicago. De helft van de mensen die nu in New York woont is daar niet geboren, en is er dus op een dag naar toegetrokken. Ook in Nederland verhuizen vandaag de dag meer mensen van dorp naar stad dan andersom; de aanleg van de Blauwe Stad in de provincie Groningen is grotendeels mislukt, de huizenprijzen in Amsterdam daarentegen dalen ook in crisistijd niet of nauwelijks door de hoge vraag.

Maar wat we nu zien is toch nieuw, en wel in drie opzichten: de migratie van platteland naar stad is veel massaler dan ooit, het gaat veel sneller dan ooit en het gebeurt vooral in relatief arme landen. Deze eeuw vertrekt naar verwachting een derde deel van de wereldbevolking van dorp naar stad – een paar miljard mensen. Het gaat zo snel dat in één generatie de stedelijke bevolking van Azië en Afrika zal verdubbelen, door migratie en doordat migranten kinderen krijgen in de stad. In Afrika, Azië en het Midden-Oosten komen er nu al per maand vijf miljoen nieuwe stadsbewoners bij. Zo'n 50 jaar geleden woonde een derde deel van de wereldburgers in de stad, over 50 jaar zal ongeveer driekwart van de wereldbevolking in steden wonen.

De trek naar de stad van de Canadese journalist Doug Saunders laat zien hoe dit in zijn werk gaat, op een manier die doet denken aan hoe Geert Mak beschreef hoe God uit Jorwerd verdween en de eeuw van zijn vader verliep. Saunders probeert het verhaal van de urbanisatie te vertellen door de grote lijn te verbinden met de leefwereld van gewone burgers zoals meneer Wang. Dat maakt het boek boeiend en goed leesbaar. Hij heeft er voor gekozen om verhalen door te geven uit zo'n 30 steden, van Londen tot Mumbai, van Teheran tot São Paulo, en van Shenzhen tot Amsterdam. Dit

brengt onvermijdelijk met zich mee dat het boek geen diepgaande analyses bevat. Kibera, een sloppenwijk van 1 miljoen inwoners in de Keniaanse hoofdstad Nairobi, zit ingewikkelder in elkaar dan Saunders schetst.

Maar dat neemt niet weg dat dit boek een fascinerend verhaal vertelt. Moraal van dit verhaal: de trek naar de stad is onvermijdelijk en goed, en dus moeten de plaatsen waar de migranten aankomen – de sloppenwijken, favela's, bidonvilles, banlieu's, getto's, achterbuurten – vooral worden gezien als dynamische plekken met een enorm economisch potentieel. Altijd en overal zijn de gearriveerde elite en middenklasse geneigd deze plaatsen van aankomst vooral te zien als een concentratie van problemen en moreel verval, met de veelal bittere armoede die er heerst als oorzaak en gevolg. Dit laatste valt niet te ontkennen, ook niet door Saunders. De wereld van Charles Dickens en Les Misérables bestaat nog steeds, vooral rond de evenaar, en ook in dit boek. Maar in tegenstelling tot auteurs als Mike Davis (*Planet of Slums*) en Irene Kahn (Een ongehoorde waarheid) typeert Saunders migranten niet als slachtoffers. Integendeel, hij laat mooi zien dat ondanks alle stedelijke ontberingen, het betere leven voor meneer Wang en al die anderen in de stad te vinden is, en dat de migranten dat zelf ook vinden. De cijfers spreken boekdelen. Driekwart van de mensen in deze wereld die met minder dan een dollar per dag moeten rondkomen woont op het platteland. Ondervoeding, kindersterfte en een lage levensverwachting vind je vooral op het platteland. Voor meneer Wang is er niet zoiets als een romantische dorpsleven, waar geluk nog heel gewoon is en de mensen een eerlijke boterham verdienen dicht bij de natuur. In de jaren 1959-1961 verloor zijn dorp een groot deel van haar inwoners aan hongersnoden, en het leven bleef er onzeker en hard. Daar komt bij dat de combinatie van een groeiende wereldbevolking, technologische ontwikkeling in de landbouw en wereldhandel het plattelandleven simpelweg onmogelijk maken voor de meeste mensen die er nu wonen en geboren worden.

Eenmaal in de stad verwerven veruit de meeste migranten binnen twee à drie generaties een beter leven. Aan de hand van levensverhalen uit 16 landen en 30 steden laat Saunders zien dat, in al hun verscheidenheid, migranten overal in de wereld vooral hun weg naar de middenklasse vinden als ze beschikken over een baan danwel een lapje grond of een huis dat in waarde stijgt naarmate er meer mensen naar de stad komen. Oftewel, de arbeidsmarkt en de grond- of huizenmarkt zijn cruciaal voor het opbouwen van een beter bestaan. Saunders pleit er daarom voor dat de overheid moet plannen wat er gebeurt: nieuwkomers snel toegang geven tot eigendom van grond of huis en investeren in onderwijs en infrastructuur, en wel op die plekken waar nieuwkomers arriveren. In plaats daarvan zijn overheden op veel plekken in de wereld druk met het bestrijden van wat er gebeurt. Bijvoorbeeld door met bulldozers een sloppenwijk plat te walsen of door nieuwkomers dwars te zitten met regels als ze een winkeltje willen beginnen of een verblijfsstatus willen aanvragen. En daarnaast zijn veel overheden druk met het plannen wat er eigenlijk zou moeten gebeuren, vaak in de vorm van sociale woningbouw op plekken waar nieuwkomers niet willen wonen. Dit laatste niet zozeer vanwege het matige uitzicht, maar omdat er stomweg geen bus of metro rijdt die mensen naar hun werk zou kunnen brengen of omdat de woningen zoveel beter zijn dan de sloppen dat de armen ze liever doorverhuren aan de middenklasse zodat ze met de huurinkomsten het schoolgeld van hun kinderen kunnen betalen.

Saunders wijst er op dat het negeren, frustreren of verjagen van de onvermijdelijke nieuwkomers verregaande negatieve gevolgen kan hebben voor de gearriveerde burgerij. Als mensen halverwege

hun trek van plattelandsarmoede naar stedelijke welvaart klem komen te zitten in gemarginaliseerde buurten dan is het wachten op radicalisering, revoltes, en revoluties - zie het Parijs van 1789, het Caïro van vandaag en alles daartussen in. En mensen komen vooral klem te zitten als gevolg van een slecht functionerende arbeidsmarkt en grond- of huizenmarkt. Saunders laat treffend zien dat in dergelijke gevallen zelfs een goedbedoelde welvaartsstaat weinig helpt, of het moet van de regen in de drup zijn. Hij illustreert dit met verhalen van Turken in het Berlijnse Kreuzberg, Afrikanen in de Parijze banlieus, sloppenwijkbewoners in Venezuela en Marrokanen in de Amsterdamse wijk Slotervaart. Allemaal plekken waar nieuwkomers toegang hebben tot sociale voorzieningen, maar toch klem komen te zitten doordat ze mede dankzij hopeloze overheidsregulering geen toegang hebben tot de arbeidsmarkt en niet of uiterst moeizaam huis- of grondeigenaar kunnen worden.

Waar lokale overheden in het Zuiden hun bulldozers moeten inzetten voor nieuwe wegen in en naar de nieuwe wijken van de stad, moeten Europese overheden hun regelzucht aanwenden voor het faciliteren, in plaats van frustreren, van nieuwkomers in de stad. Want, zo betoogt Saunders terecht, ook als het niet tot revolutie komt is een anti-nieuwkomers beleid een vergaande vorm van domheid, vooral in West-Europa waar de vergrijzing zich inmiddels begint te vertalen in bevolkingskrimp. Dat betekent dat op lange termijn onze welvaart afhangt van immigranten: hun kinderen en kleinkinderen worden steeds vaker onze verpleegsters, leraren, politieagenten, accountants en technici. Tenzij wij hen laten struikelen door onze struisvogelpolitiek en rechtse hobby's. Met enerzijds de toenemende welvaart in de groeiende steden van aankomst in het Zuiden en anderzijds de bevolkingskrimp in de landen om ons heen ontstaat er langzaam maar zeker een situatie waarin wij binnen Europa zullen moeten concurreren om de beste immigranten van buiten Europa hierheen te halen en vast te houden. Als ik mijn oor te luisteren leg bij de regering, haar trawanten en hun, ook veelal christelijke, sympathisanten dan krijg ik niet de indruk dat dit inzicht al overal is doorgedrongen.

Het is jammer dat *De trek naar de stad* op dit punt wel overheden en politici aanspreekt maar met al zijn mooie verhalen uit al die steden slechts zijdelings ingaat op de alomtegenwoordige strijd tussen gevestigden en buitenstaanders in steden. Immers, politici zijn overal ter wereld meestal spreekbuis van de mensen met gevestigde posities, en dus is vooral het begrijpen van deze mensen cruciaal voor de positie van de nieuwkomers. Hoe dit ook zij, Saunders' schets van de uitdagingen die de trek naar de stad met zich meebrengen voor stadsbestuurders heeft mijn sluimerende besef versterkt dat lokale overheden inderdaad veel belangrijker en beter zouden moeten zijn dan wat ze nu vaak zijn, in elk geval in Nederland maar zeker niet alleen hier. Saunders' suggereert zelfs dat als ontwikkelingshulp al effectief kan zijn het hier en nu is, met investeringen in de steden en buurten van aankomst. Ik waag dit te betwijfelen, maar een spannende suggestie is het wel.

Per definitie heeft de trek naar de stad ook grote gevolgen voor het platteland. Dit komt uitgebreid aan bod in het boek, en paradoxaal genoeg is het boek juist hier misschien wel op zijn best. Saunders beschijft mooi hoe de nieuwkomers in de stad van aankomst vanuit hun buurt zowel verbindingen leggen naar het centrum van de stad, om hogerop te komen, als naar hun dorp van herkomst, om achtergebleven familieleden financieel te ondersteunen. Deze overboekingen zijn vaak de voornaamste bron van inkomsten op het platteland, belangrijker dan wat het werk op het land oplevert. Als gevolg stijgt de welvaart op het platteland en beginnen steeds meer dorpen te verstedelijken. Overal in de wereld veranderen boeren en buitenlui langzaam in consumenten met

vraag naar mobiele telefoons, electriciteit, internet, bioscopen en moderne kleding. Bovendien is de trek naar de stad in veel gevallen een proces, waarbij er op en neer wordt gereisd tussen stad en platteland. In tegenstelling tot het gangbare beeld zijn het overigens vaak vrouwen die de weg bereiden voor migratie van het gezin naar de stad, doordat zij gaan werken in fabrieken en huishoudelijke dienstverlening terwijl hun echtgenoten of vaders vooralsnog het land blijven bewerken. In vergelijking met het Europa en Amerika van de 19^e eeuw kunnen de huidige migranten dankzij snellere en goedkopere manieren van reizen vaker en vanaf grotere afstanden terugkeren naar hun dorp – voor even, of voor altijd nadat ze in de stad hun kapitaal vergaard hebben. Zo verandert langzaam maar zeker overal in de wereld het platteland in ommeland, met de stad in het centrum. Misschien gaat meneer Wang ooit nog wel eens wat meer landelijk wonen, zijn kleinkinderen zeer waarschijnlijk niet.